

แนวคิดทางด้านพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในคัมภีร์จามเทวีวงศ์ BUDDHIST CONCEPTS APPEARING IN THE CHAMADEVIWONG SCRIPTURES

พระมหาอินทร์วงศ์ อิศสรภาณี*

Phramaha Inthawong Issaraphanee

Corresponding Author E-mail: Inthawong_iss@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาประวัติและความเป็นมาเกี่ยวกับคัมภีร์จามเทวีวงศ์ และ 2) ศึกษาแนวคิดทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในคัมภีร์จามเทวีวงศ์ โดยใช้การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ใช้คัมภีร์ ตำนานจามเทวีวงศ์ พงศาวดารนครทริภุญชัยเป็นเอกสารปฐมภูมิ จากนั้นจึงวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับแนวคิดทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในคัมภีร์จามเทวีวงศ์แล้ว ตรวจสอบกับพระไตรปิฎกเพื่อหาความสัมพันธ์ โดยนำเสนอผลการวิจัยเป็นพรรณนาโวหาร

ผลการวิจัย พบว่า จามเทวีวงศ์เป็นผลงานของพระโพธิ์รังสี แต่งเป็นคัมภีร์พงศาวดารทริภุญชัย ต้นฉบับเป็นภาษาบาลี ไม่ปรากฏปีที่แต่ง เนื้อหาทั้งหมด 15 ปริเฉท โดยกล่าวถึงการเริ่มสร้างเมืองทริภุญชัย ประวัติของพระนามจามเทวี การปกครองเมืองทริภุญชัย การสิ้นพระชนม์ของพระนางจามเทวี และการพบพระบรมธาตุของพระเจ้าอาทิตย์ราช ในส่วนของแนวคิดทางพระพุทธศาสนาพบว่า คัมภีร์จามเทวีวงศ์มีเนื้อหาที่ผูกเรื่องขึ้นมาเองเป็นจำนวนมากซึ่งไม่มีในพระไตรปิฎก แต่ผู้เขียนได้พยายามเชื่อมโยงให้เข้าพระพุทธศาสนาโดยการปูฐานแนวคิดที่ปรากฏในพระไตรปิฎกแล้วเชื่อมต่อด้วยเรื่องราวตนผูกขึ้นมาในภายหลัง ส่วนหลักธรรมที่ปรากฏจามเทวีวงศ์นั้นส่วนมากนั้นตรงกับพระไตรปิฎก เน้นที่หลักธรรมสำหรับการปกครองบ้านเมือง หลักธรรมสำหรับการดำเนินชีวิต เช่น ความกตัญญู และการรักษาศีล 5 เป็นต้น

คำสำคัญ: พระพุทธศาสนา, จามเทวีวงศ์, พงศาวดารนครทริภุญชัย

ABSTRACT

The objectives of this research were 1) to study the history and history of the Chamadeviwong scriptures; and 2) to study the Buddhist concepts appearing in the Chamadeviwong scriptures. This research is documentary research using the scriptures Chamadeviwong, Nakhon Hariphunchai Chronicle as the primary document. After that, data on religious concepts in the Chamadeviwong were analyzed and synthesized and examined with the Tipitaka for correlation. by presenting the research results in a rhetorical description

The result of this research found that: Chamadeviwong is the work of Phra Bodhirangsi. Written in the chronicle of Haripunchai The original is in Pali. The content has a total of 15 sections, mentioning the beginning of the construction of Haripunchai City, The history of Chamadevi Queen, government of Haripunchai, the death of Queen Chamadevi and the discovery of the Buddha's relics in A-thitayaraja. As for the concept of Buddhism, it was

* มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน

found that The Chamadeviwong contains a large number of self-contained content that is not found in the Tripitaka. But the author has tried to link it to Buddhism by laying the foundation for the ideas that appear in the Tripitaka and connecting them with their own stories later. As for the principles of the Dharma that appear in Chamadeviwong, most of them correspond to the Tripitaka. Emphasis on the principles for governing the country Dharma principles for living such as gratitude and keeping the 5 precepts, etc.

Keywords: Buddhism, Chamadeviwong, Nakhon Haripunchai Chronicle

บทนำ

จามเทวีวงศ์ แปลว่า วงศ์กษัตริย์ซึ่งสืบมาแต่พระนางจามเทวี เป็นคัมภีร์เอกสารประวัติศาสตร์ ประเภทพงศาวดารภาษาบาลี เป็นเรื่องเล่าเชิงประวัติศาสตร์ผสมกับเรื่องเล่าเชิงพุทธศาสนา แต่งขึ้นโดยพระโพธิ์รังสีมหาเถระ มีเนื้อหาแบ่งไว้ 15 ปริเฉทตามต้นฉบับที่แต่งเป็นภาษาบาลี (ธีรพัฒน์ พูลทอง, 2560) จามเทวีวงศ์เป็นเอกสารที่มีลักษณะเด่น 2 ประการ คือ 1) จัดเป็นตำนานฝ่ายเมือง เพราะมีการกล่าวถึงพระราชประวัติของพระนางจามเทวีตั้งแต่ต้น จนได้รับพุลเชิญเสด็จมาเสวยราชสมบัติเป็นกษัตริย์แห่งนครทริภุญไชย ซึ่งมีรายละเอียดเกี่ยวกับพระราชวงศ์ของพระนาง และกล่าวถึงภูมิประเทศ สถานที่ และชุมชนต่าง ๆ ในเขตภาคเหนือ (ล้านนา) ในสมัยอาณาจักรทริภุญไชย โดยเฉพาะในเขตจังหวัดลำพูนและลำปางและจังหวัดเชียงใหม่ บางส่วน ที่จัดเป็นตำนานเพราะเนื้อเรื่องแสดงถึงกิจการอันมีแต่ปางหลังที่กล่าวถึงการสร้างเมืองทริภุญไชยและเขลางค์นคร 2) จัดเป็นพงศาวดาร เพราะเนื้อเรื่องกล่าวถึงประวัติความเป็นมาของราชวงศ์และเหตุการณ์ต่าง ๆ เกี่ยวกับชาติบ้านเมือง ในการครองเมืองทริภุญไชยของพระนางจามเทวีและพระเจ้ามหันตยศ จนถึงรัชสมัยของพระเจ้าอาทิจจรราช

เป็นเรื่องราวของการสร้างบ้านเมืองในยุคเริ่มแรกของทริภุญไชย

จามเทวีวงศ์ นอกจากจะเป็นตำนานและพงศาวดาร ดังกล่าวข้างต้นแล้ว ยังมีความโดดเด่นอีกประการหนึ่งคือ การจารึกเรื่องราวทางด้านพระพุทธศาสนา ทั้งด้านการปกครอง คณะสงฆ์ การสร้างวัด การอุปถัมภ์พระพุทธศาสนา และการสอดแทรกหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา นั่นอาจเป็นเพราะความที่ พระพุทธศาสนาได้มีบทบาทสำคัญต่อสถาบันพระมหากษัตริย์นับตั้งแต่อดีต บันทึกเรื่องราวต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับพระมหากษัตริย์จึงมักมีเรื่องราวเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาในแง่มุมต่างด้วย ตลอดถึงการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาใช้ในการปกครอง เช่น หลักทศพิธราชธรรม สังคหวัตถุ พรหมวิหาร เป็นต้น ดังที่ ประคอง นิมมานเหมินท์ ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ของจามเทวีวงศ์ในแง่มุมทางพระพุทธศาสนาว่า

จามเทวีวงศ์ เป็นเรื่องทำนองพงศาวดาร แต่เขียนให้มีอิทธิปาฏิหาริย์เพื่อให้คนที่ได้อ่านได้ฟังเกิดความเลื่อมใส นับว่าผู้แต่ง คือ พระโพธิ์รังสี มีความสามารถในการนำเอาเรื่องประวัติศาสตร์มาสัมพันธ์กับพุทธศาสนาได้เป็นอย่างดี แม้จะเป็นประวัติศาสตร์

โดยเหตุที่ผู้แต่งเป็นพระ ก็ถือโอกาสสั่งสอนให้คนทำดีไปด้วย โดยยกเอาเรื่องในพงศาวดารเป็นตัวอย่าง...ของหลักในพระพุทธศาสนาที่เชื่อว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว จึงนับได้ว่าหนังสือเรื่องจามเทวีวงศ์ เป็นหนังสือที่ให้คติในทางศาสนาดีเล่มหนึ่ง (ประคอง นิมมานเหมินทร์, 2517)

จะเห็นได้ว่าจามเทวีวงศ์เป็นทั้งคัมภีร์ที่จัดเป็นพงศาวดารและเป็นคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ที่สะท้อนให้เห็นถึงพัฒนาการทางพระพุทธศาสนาที่เจริญเติบโตมาพร้อมกับการสร้างบ้านแปงเมืองหริภุญชัย โดยมีการสอดแทรกหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาตลอดทั้งเรื่อง อย่างไรก็ตาม คัมภีร์จามเทวีวงศ์แม้จะได้รับการยอมรับว่าเป็นคัมภีร์ที่มีเนื้อหาสอดคล้องกับพระพุทธศาสนา แต่เนื่องจากมีความเป็นตำนานท้องถิ่นอยู่มาก ทำให้แนวคิดทางด้านพระพุทธศาสนาที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์จามเทวีวงศ์นั้นผิดแผกแตกต่างไปจากพระไตรปิฎก จึงเป็นประเด็นที่ผู้วิจัยใคร่ศึกษาถึงแนวคิดทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในคัมภีร์จามเทวีวงศ์ว่ามีความสอดคล้องถูกต้องตามพระไตรปิฎกหรือไม่อย่างไร ส่วนไหนเป็นส่วนที่พบในคัมภีร์จามเทวีวงศ์ละส่วนไหนเป็นตำนานที่ผู้เขียนแต่งขึ้นเอง ดังนั้น จึงต้องศึกษาแนวคิดทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในคัมภีร์จามเทวีวงศ์เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาด้านพระพุทธศาสนาต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาประวัติและความเป็นมาของคัมภีร์จามเทวีวงศ์

2. เพื่อวิเคราะห์แนวคิดทางด้านพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในคัมภีร์จามเทวีวงศ์

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิเคราะห์สถานการณ์ทางพระพุทธศาสนาในหนังสือจามเทวีวงศ์ ผู้วิจัยใช้รูปแบบการวิจัย การสังเคราะห์เชิงเอกสาร และการสืบค้น (Documentary Research) มีวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. เก็บข้อมูลจากเอกสารปฐมภูมิ (Primary Sources) ซึ่งประกอบด้วย คัมภีร์จามเทวีวงศ์ พงศาวดารนครหริภุญชัย ตลอดจนเอกสาร ตำรา วารสาร วรรณกรรม การสืบค้นอินเทอร์เน็ตและเอกสารทุติยภูมิ (Secondary Sources) ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย วิทยานิพนธ์ เน้นการวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ทั้ง 2 ข้อคือ

1.1 วิเคราะห์ประวัติและความเป็นมาของคัมภีร์จามเทวีวงศ์ พงศาวดารนครหริภุญชัย

1.2 วิเคราะห์แนวคิดทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในคัมภีร์จามเทวีวงศ์ พงศาวดารนครหริภุญชัยและตรวจสอบความถูกต้องกับพระไตรปิฎก เพื่อวินิจฉัยว่าข้อความใดที่ปรากฏในพระไตรปิฎกและข้อความใดที่เป็นการแต่งเพิ่มเติมของผู้เขียน

2. นำข้อมูลที่ได้จากเอกสารข้างต้นมาสังเคราะห์หาข้อสรุปเชิงอุปนัย (Analytical Induction) จากข้อย่อยมาสรุปเป็นแนวคิดทางพระพุทธศาสนาประกอบการอธิบาย

สรุปผลการวิจัย

ผลการศึกษาวิเคราะห์สถานการณ์ทางพระพุทธศาสนาในคัมภีร์จามเทวีวงศ์ มีดังนี้

1. ประวัติและความเป็นมาของคัมภีร์จามเทวีวงศ์

จามเทวีวงศ์หรือพงศาวดารเมืองหริภุญไชยยังไม่พบหลักฐานที่แน่นอนว่าแต่งเมื่อปี พ.ศ. ไต แต่ยืนยันตรงกันว่าเป็นงานบาลีรจนาของพระโพธิ์รังสี ภิกษุชาวหริภุญชัย มีชีวิตอยู่ระหว่างรัชสมัยพระเจ้าแสนเมืองมาจนถึงรัชสมัยพระเจ้าติโลกราช (สตุภณ จังกาจิตต์, 2551) แต่ประวัติของท่านไม่ชัดเจนมากนัก บ้างก็กล่าวว่าเป็นพระเชียงใหม่ บ้างก็กล่าวว่าเป็นพระลำพูน มีข้อสันนิษฐานว่าท่านเป็นพระ 1 ใน 25 รูปที่ได้เดินทางไปลังเมื่อเมื่อ พ.ศ.1968 ร่วมกับพระมหาสาครหรือพระสาครสามี (สุพรรณ ณ บางช้าง, 2529) ผลงานการประพันธ์ของพระโพธิ์รังสีที่โดดเด่น คือจามเทวีวงศ์และสังขนิทาน ทั้ง 2 เรื่องนี้ท่านแต่งเป็นภาษาบาลี ด้วยเหตุผลว่า “ให้เป็นคัมภีร์อันร้อยกรองไว้โดยบทและคาถาอันน่าฟัง อาจยังใจให้รื่นรมย์ได้ ทั้งจะได้เป็นเหตุให้เกิดความเลื่อมใสแก่สาธุชน สัปบุรุษทั้งหลาย” (ศิลปากร, 2510) นักการศึกษาจึงสันนิษฐานว่าจามเทวีวงศ์คงแต่งในช่วงระยะเวลาเดียวกับการแต่งสังขนิทาน คือ ในสมัยที่พระเจ้าวิไชยดิศหรือพระเจ้าสามฝั่งแกน ประมาณปี พ.ศ.1945-1985 ทั้งนี้เพราะว่าพระโพธิ์รังสี ผู้แต่งจามเทวีวงศ์เป็นผู้แต่งสังขนิทานด้วย หากจะหลังจากนั้นก็สมควรเกินสมัยพระเจ้าแผ่นดินที่ครองราชย์ต่อมาจากพระเจ้าวิไชยดิศมหาราชคือพระเจ้าติโลกราชซึ่งครองราชย์ในระหว่างปี พ.ศ. 1986-2030 (เพ็ญพิตรรา แสงสุข, 2561)

ครั้นถึงสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระยาปริยัติธรรมธาดา (แพ ตาละลักษมณ์) กับพระญาณวิจิตร (สิทธิ

โจนานนท์) ได้ร่วมกันแปลและเรียบเรียงเป็นฉบับภาษาไทย สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ได้ทรงเลือกถวายให้เจ้าดารารัศมี พระราชชายาในรัชกาลที่ 5 ตีพิมพ์เป็นครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2463 ในงานศพเจ้าทิพเนตรอินทวโรรสสุริยวงศ์ ชายาของเจ้าอินทวโรรสสุริยวงศ์

จามเทวีวงศ์มีเนื้อหาแบ่งไว้ 15 ปริเฉทตามฉบับเดิมที่แต่งเป็นภาษาบาลี โดยในปริเฉทที่ 4-6 ได้นำข้อความจากหนังสือชินกาลมาลินี หรือชินกาลมาลีปกรณ์มาแทรกให้เต็ม เพราะข้อความในช่วงปริเฉทดังกล่าวขาดหายไป เนื้อหาของหนังสือเป็นพงศาวดารที่ประกอบด้วยประวัติของทั้งอาณาจักรและศาสนจักรผสมกันเข้าไว้ด้วยกัน เช่นเดียวกับพงศาวดารเมืองพ่ายพ้อย่างชินกาลมาลีปกรณ์ ตำนานมูลศาสนา และพงศาวดารโยนก (ธีรพัฒน์ พูลทอง, 2560) มีเนื้อแต่ละปริเฉทโดยสรุป ดังนี้

ปริเฉทที่ 1 คาถานมัสการ และว่าด้วยเรื่องพระพุทธรองค์ ทรงพยากรณ์ที่ประดิษฐานพระศรีรัตน

ปริเฉทที่ 2 ว่าด้วยอุบัติพระฤๅษี 4 องค์ จนถึงพระฤๅษีวาสุเทพสร้างมิกสังฆนคร สร้างปุริมนคร สร้างอวิทูรนคร และสร้างรัมนคร

ปริเฉทที่ 3 ว่าด้วยพระฤๅษีวาสุเทพกับพระฤๅษีสุกกทันต์สร้างหริภุญชัยนคร (หริภุญชัยนคร)

ปริเฉทที่ 4 ว่าด้วยพระฤๅษีสุกกทันต์ขอนางจามเทวีราชธิดาพระเจ้าละโว้ไปครองเมืองหริภุญชัย

ปริเฉทที่ 5-6 ว่าด้วยความบังเกิดขึ้นของหริภุญชัยนครจนถึงเจ้ามิลักขราชมา

รบเมืองหริภุญชัยนคร (นำความในชินกาลมาลี
ปกรณ์มาเพิ่มเพื่อให้เนื้อหาครบถ้วน)

ปริเฉทที่ 7 ว่าด้วยสงครามพระเจ้า
มหันตยศกับพระเจ้ามลิักขราช

ปริเฉทที่ 8 ว่าด้วยราชาภิเษกพระ
เจ้ามหันตยศ

ปริเฉทที่ 9 ว่าด้วยอุบัติของเขลา
งนคร

ปริเฉทที่ 10 ว่าด้วยอาลัมพางคนคร

ปริเฉทที่ 11 ว่าด้วยพระนางจาม
เทวีสิ้นพระชนม์

ปริเฉทที่ 12 ว่าด้วยลำดับกษัตริย์
28 พระองค์

ปริเฉทที่ 13 ว่าด้วยแผ่นดินพระเจ้า
อาทิตยราช

ปริเฉทที่ 14 ว่าด้วยสงครามพระเจ้า
อาทิตยราชกับพระเจ้าละโว้

ปริเฉทที่ 15 ว่าด้วยพระเจ้าอาทิตย
ราชพบพระบรมธาตุ

2. แนวคิดทางด้านพระพุทธศาสนา
ปรากฏในคัมภีร์จามเทวีวงศ์

จามเทวีวงศ์มีความเป็นพงศาวดารทาง
พระพุทธศาสนาอยู่บ้าง บางทีก็เรียกว่าเป็น
“นิทานศาสนา” (religious tale) คติและ
แนวคิดทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏใน
คัมภีร์จามเทวีวงศ์อย่างชัดเจน จากการศึกษา
พบแนวคิดทางด้านพระพุทธศาสนาที่สำคัญ
คือ

2.1 การใช้ภาษาบาลีในการประพันธ์

จามเทวีวงศ์สะท้อนความเป็นคัมภีร์
พุทธศาสนาด้วยการใช้ภาษาบาลีในการแต่ง
ซึ่งสะท้อนให้เห็นความเจริญรุ่งเรืองของ
การศึกษาพระพุทธศาสนาและภาษาบาลีใน
ยุคนั้นเป็นอย่างดียิ่ง พระภิกษุในยุคนั้นจึง

สามารถแต่งคัมภีร์ด้วยภาษาบาลีได้อย่าง
ถูกต้องงดงาม ค่านิยมที่นับถือว่าภาษาบาลี
เป็นภาษาของพระพุทธศาสนายังเหนียวแน่น
และมีมนต์ขลัง ดังที่พระโพธิรังสีอธิบายว่า
หากท่านจะแต่งด้วยภาษาไทยก็จะเป็นคำที่
เบาไป ไม่สมควรแก่ความเป็นเมืองของ
พระพุทธเจ้า (พระศรีธรรมโศภณ, 2557)
และในปริเฉทเดียวกันนี้ ได้พรรณนาถึง
ความเป็นเมืองพระพุทธศาสนาอีกว่า เมือง
หริภุญชัยนี้เป็นเมืองรื่นรมย์สำราญ มีชื่อเสียง
โด่งดังมาก เพราะเป็นที่ประชุมเกิดพระสรี
ธาตุดของพระชินสีห์เจ้า

2.2 การสรรเสริญคุณพระรัตนตรัย

การเริ่มต้นเนื้อหาในจามเทวีวงศ์นั้น
เป็นการพรรณนาคุณของพระรัตนตรัย ดังคำ
ว่า “วตถุตตย” คือ ประชุมแห่งวัตถุ 3 คือ
พระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์ การ
ขึ้นต้นคำประพันธ์ในลักษณะดังกล่าวนี้ถือ
เป็นรูปแบบของการแต่งตำราในยุคนั้น ที่
เรียกว่า “ปณามบท” เป็นคำนมัสการและ
สรรเสริญบูชาบุคคล มีพระรัตนตรัย พระ
ศาสนา พระธรรมคำสอนของพระศาสนา
พระสาวก แต่เดิมนั้นบทปณามคานี้จะอยู่
ตอนท้ายของเรื่อง แต่ในวรรณคดีบาลียุคหลัง
ได้นำบทปณามคานี้มาอยู่ตอนต้นของ
คัมภีร์ (พระมหาสาย์ญู ศรีอ่อน, 2550)

2.3 แนวคิดทางด้านพระพุทธศาสนาที่
ปรากฏในคัมภีร์จามเทวีวงศ์

จากการศึกษาพบว่า ในคัมภีร์จามเทวี
วงศ์ได้มีการอ้างอิงเนื้อหาจากพระไตรปิฎก
แล้วต่อด้วยข้อความของผู้แต่ง ดังต่อไปนี้

1) การแสดงถึงพุทธกิจ 5 ประการของ
พระพุทธเจ้า คือ ปินทบาทในตอนเช้า แสดง
ธรรมในเวลาเย็น ให้โอวาทภิกษุในตอนค่ำ

ตอบปัญหาเทวดาตอนเที่ยงคืน และทรงพิจารณาอุหมุ่สัตว์ที่ควรเป็นพุทธเวไนยในเวลาใกล้รุ่ง จากนั้นจึงอธิบายต่อว่า ในการพิจารณาอุหมุ่สัตว์นั้นพระพุทธเจ้าได้ทรงพิจารณาเห็นบรรดาเมงคบุตรในหมู่บ้านชโรทคามด้วย ในคัมภีร์จามเทวีวงศ์ยังได้กล่าวถึงบทสนทนาระหว่างพระพุทธศาสนากับชาวเมงค์ พร้อมทั้งแสดงพระธรรมเทศนาโดยสรุปคือ อานิสงส์ของการบูชาพระรัตนตรัย การรักษาศีล 5 สัปปริสธรรม โดยเชื่อมโยงกับพุทธกิจ 5 ประการของพระพุทธเจ้าและการอ้างอิงถึงสถานที่จริงในพระไตรปิฎก คือ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เมืองพาราณสี

2) ในปริเฉทที่ 2 ได้มีการกล่าวถึงกำเนิดของฤๅษี 4 ตน ที่ลาสิกขาจากความ เป็นพระภิกษุ แล้วผันตัวเองเป็นฤๅษีอยู่ในป่าหิมพานต์ ประพฤติบำเพ็ญธรรมจนได้ฌานสมาบัติและอภิญญา สามารถเหาะเหิรเดินอากาศได้ตามคุณสมบัติของผู้ได้อภิญญา 5 ในพระพุทธศาสนา ต่อมาฤๅษีทั้ง 4 นั้นออกจากป่าหิมพานต์มาอยู่ตามภูเขาต่าง ๆ 4 ลูก และได้พัฒนาเป็นบ้านเป็นเมืองต่าง ๆ รวมถึงเมืองทริภุญชัยด้วย อนึ่ง ในปริเฉทนี้มีเนื้อหาถึงนางเนื้อตัวหนึ่งที่ได้มาดื่มอสุจิที่ดาบสถ่ายออกมาจนตั้งครรภ์กำเนิดเป็นกุมารและกุมารี ที่มีลักษณะเป็นเหมือนเทพนิยาย แต่ผู้แต่งได้กล่าวไว้ตอนหนึ่งว่า “ผู้ใดมิได้เคยรับฟังธรรมแล้ว ผู้นั้นก็จักไม่เชื่อเรื่องนี้...แต่เรื่องอิสิสิงคชาดก พระฤๅษีนั้นได้เกิดแล้วในครรภ์นางเนื้อมียู่นันใด ก็เหมือนกัน” อันสะท้อนให้เห็นความเชื่อมโยงกับพระพุทธศาสนาได้อย่างชัดเจน

3) เนื้อหาบางตอนมีลักษณะเป็นเทพนิยายผสมพุทธศาสนา เช่น เด็กชายหญิงที่กำเนิดขึ้นจากร้อยเท่าสัตว์ 4 คู่ แม่เนื้อกินน้ำอสุจิของดาบสจนตั้งครรภ์กำเนิดลูกเป็นมนุษย์ เป็นต้น (พระศรีธรรมโศภณ, 2557) เนื้อหาเหล่านี้สำหรับคนทั่วไปจะมีความเป็นไปได้น้อยมาก แต่เมื่อนำไปวิเคราะห์ร่วมกับความเชื่อทางพระพุทธศาสนาจะพบว่ามีความคล้ายคลึงและสงเคราะห์เข้ากับโยนิ 4 ประการ ที่แรกว่าโอปปาติกะได้ด้วยเหมือนกัน เช่น การเกิดของนางอัมพปาลีและอลัมพุสาชาดก เป็นต้น ผู้แต่งน่าจะใช้ความรู้และประสบการณ์ในการศึกษาพระพุทธศาสนาจึงได้ใช้เค้าเรื่องมาจากชาดกและผูกเรื่องใหม่ให้มีความคล้ายคลึงกับเนื้อเรื่องในพระไตรปิฎก

4) การอธิบายหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา จากการศึกษาพบว่า ในจามเทวีวงศ์ได้มีการสอดแทรกหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น (1) การบำรุงเลี้ยงบิดามารดา (2) การใช้ธรรมะในการปกครองบ้านเมือง (3) ทรงเป็นองค์อัครศาสนูปถัมภก (4) การรักษาศีลและอานิสงส์ของการรักษาศีล และ (5) การประพฤติตามหลักพระพุทธศาสนา

อภิปรายผลการวิจัย

จามเทวีวงศ์เป็นเรื่องราวตำนานของเมืองทริภุญชัยที่เปนมืองขึ้นของเมืองเชียงใหม่ในขณะนั้น การศึกษาเรื่องจามเทวีวงศ์จึงอ้างอิงจากลำดับของกษัตริย์ที่ปกครองเชียงใหม่ประกอบไปด้วย เพราะกษัตริย์ที่ปกครองเชียงใหม่ในยุคนี้ น่าจะให้การสนับสนุนส่งเสริมวรรณกรรมทาง

พระพุทธศาสนาอย่างยิ่งยวด จะเห็นได้ว่ามีวรรณกรรมบาลี วรรณกรรมพุทธศาสนาจำนวนมากที่ถูกแต่งขึ้นในปีไล่เลี่ยกัน จามเทวีวงศ์น่าจะเป็นวรรณกรรมที่แต่งขึ้นในยุครุ่งเรืองของวรรณกรรมและคัมภีร์พุทธศาสนาล้านนา เช่นเดียวกับวรรณกรรมเรื่องชินกาลมาลีปกรณ์ สิทฺธิคนิทาน แนวคิดทางด้านพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในคัมภีร์จามเทวีวงศ์สามารถนำมาอภิปรายผลได้ดังนี้

1. ความเป็นพุทธนิทานของคัมภีร์จามเทวีวงศ์ เนื่องจากผู้แต่งคัมภีร์จามเทวีวงศ์เป็นพระภิกษุ คือพระโพธิรังสี ซึ่งมีความชำนาญในพระไตรปิฎกและการใช้ภาษาบาลี จึงใช้ภาษาบาลีในแต่งและขึ้นต้นบทปณามคาถาด้วยการบูชาพระรัตนตรัยอันเป็นธรรมเนียมของการแต่งวรรณคดีบาลีในยุคหลัง ดังที่ นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2548) สันนิษฐานว่า “การเอาคำมาผูกกันจนเกิดเป็นร้อยกรองขึ้นนั้นถูกมองว่าเป็นพลังลึกลับอันหนึ่งซึ่งอาจจะให้คุณหรือโทษแก่ผู้ประพันธ์ได้” สอดคล้องกับความเห็นของ วรรณฉวีโร วิระวรรณ (2557) ที่ว่า ผู้แต่งเกรงว่า จะมีอุปสรรคมาขัดขวางในระหว่างที่กำลังแต่งหนังสือ เช่น อาจได้รับอันตรายจนทุพพลภาพหรืออาจถึงแก่ชีวิต จึงต้องไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตนเคารพนับถือก่อน เพื่อให้ช่วยคุ้มครองป้องกันอันตรายทั้งปวง ประกอบกับผู้แต่งได้นำข้อความในพระไตรปิฎกมากกล่าวไว้เป็นจำนวนมาก บางช่วงเป็นกึ่งตำนานกึ่งนิยาย มีปาฏิหาริย์และเรื่องราวที่พิสดารเกินกว่าที่บุคคลทั่วไปจะเชื่อได้ ผู้แต่งจึงสรุปไว้ด้วยว่า ผู้ที่ไม่ได้สดับตรับฟังธรรมมาอาจจะไม่เชื่อเรื่องลักษณะเช่นนี้ แต่ได้ยืนยันว่าเรื่องลักษณะเช่นนี้มีปรากฏจริงในอัมพสาขาดก

การอ้างอิงข้อความหรือการเทียบเคียงเนื้อหาในลักษณะนี้เป็นการทำให้เนื้อเรื่องที่แต่งขึ้นมา นั้นมีความหนักแน่นมากยิ่งขึ้น และมีความเป็นไปได้สูง เนื่องจากในคัมภีร์พระพุทธศาสนาได้มีกรณีตัวอย่างไว้แล้ว ลักษณะเช่นนี้ทำให้เห็นว่า จามเทวีวงศ์เป็นคัมภีร์ที่แอบอิงกับความเชื่อทางพระพุทธศาสนาและได้นำเอาแนวคิดในทางพระพุทธศาสนามาเป็นส่วนประกอบของการแต่ง เพื่อให้เนื้อหามีความถูกต้องและชอบธรรมยิ่งขึ้น

2. การเชื่อมโยงข้อมูลให้เข้ากับพระพุทธศาสนา จะเห็นได้ว่า ผู้แต่งได้เชื่อมโยงข้อมูลหลายอย่างให้เข้ากับพระพุทธศาสนา เช่น การอ้างอิงพุทธกิจ 5 ประการของพระพุทธเจ้าที่มีอยู่จริงในพระไตรปิฎก แล้วเชื่อมโยงว่าพระพุทธเจ้าทรงพิจารณาข่ายแห่งพระญาณมายังหมู่บ้านชโรทคามเพื่อมาโปรดเมงคบุตร ซึ่งต่อมาคือกรุงทริภุญไชยหรือจังหวัดลำพูนในปัจจุบัน จะเห็นว่าการพิจารณาข่ายแห่งพระญาณของพระพุทธเจ้าและการกล่าวอ้างอิงถึงพุทธกิจ 5 ประการนั้น เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นจริงในพระไตรปิฎก แต่การพิจารณาถึงหมู่บ้านชโรทคามและเมงคบุตรนั้นไม่มีปรากฏในพระไตรปิฎก สอดคล้องกับความเห็นของ ประครอง นิมมาเหมินทร์ ที่กล่าวไว้ว่า เหตุการณ์การเสด็จของพระพุทธเจ้ายังดินแดนนอกชมพูทวีป ที่ถูกนำมาใช้ในงานเชิงวรรณกรรมในประเทศหรืออาณาจักรที่นับถือพุทธศาสนาเพื่อส่งเสริมว่า ดินแดนของตนมีความสัมพันธ์กับพระพุทธเจ้าแสดงให้เห็นว่าเมื่อนำพระพุทธเจามาเกี่ยวของจะทำให้

ดินแดนหรืออาณาจักรแห่งนั้นมีความสำคัญยิ่งขึ้น (ประคอง นิมมานเหมินทร์, 2555)

3. พุทธพยากรณ์ในจามเทวีวงศ์ที่ปรากฏในปริเฉทที่ 1 ความว่า เมืองหริภุญชัยเป็นที่ ประดิษฐานพระสรีรธาตุของพระพุทธเจ้านั้นไม่มีปรากฏในพระไตรปิฎกในมหาปรินิพพานสูตรแสดงเฉพาะ 8 เมืองในชมพูทวีปที่ได้รับพระบรมสารีริกธาตุจากโศภนพราหมณ์เท่านั้น นอกชมพูทวีปนั้นไม่ปรากฏชื่อเมืองใดเลย การอ้างพุทธพยากรณ์ในคัมภีร์จามเทวีวงศ์นั้น จึงเป็นการอ้างถึงพระพุทธเจ้าเพื่อให้อาณาจักรหริภุญชัยมีความสำคัญและมีความเกี่ยวเนื่องกับพระพุทธเจ้าเท่านั้นเอง อนึ่ง เป็นที่น่าสังเกตว่า เหตุใดต้องมีการอ้างถึงพุทธพยากรณ์สาเหตุหนึ่งน่าจะมาจากพระพุทธรูปที่นั่นเป็นศาสนาที่ปฏิเสธการพยากรณ์ แต่การพยากรณ์ที่ที่เป็นที่ยอมรับในพระพุทธรูปที่นั่นคือการพยากรณ์ของพระพุทธรูป เช่น พระที่ปางกรพระเจ้าพยากรณ์ว่าสุเมธดาบสจะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธรูป ซึ่งก็เป็นจริง พุทธพยากรณ์นั้น คือ สุเมธดาบสได้ตรัสรู้เป็นพระโคตมสัมมาสัมพุทธเจ้า และหลักเกณฑ์การเป็นพระพุทธรูปนั้นมีคุณสมบัติว่าจะต้องได้รับการพยากรณ์จากพระพุทธรูปพระองค์ใดพระองค์หนึ่งด้วย (แสง มนวิฑูร, 2540) ดังนั้น พุทธพยากรณ์จึงเป็นการพยากรณ์ที่มีความเป็นจริงเสมอ การอ้างว่าสิ่งหนึ่งสิ่งใดเป็นพุทธพยากรณ์จึงเป็นสร้างให้เกิดความเชื่อมั่นว่าสิ่งนั้นจะมีความเป็นจริงแน่นอน

4. หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในคัมภีร์จามเทวีวงศ์นั้น เป็นหลักธรรมพื้นฐานของพระพุทธศาสนา

ปรากฏอยู่ตลอดทั้งเล่ม ในปริเฉทต้นๆ จะกล่าวถึงหลักธรรมทั่วไป เช่น การรักษาศีล 5 การบูชาพระรัตนตรัย ส่วนหลักธรรมในช่วงหลังนั้นจะเป็นจริยธรรมสำหรับการปกครองของพระราชหรือทศพิธราชธรรม มีการกล่าวถึงหลักธรรมที่ทำให้สังคมเกิดความสงบสุข และหลักของความกตัญญู การบำรุงบิดามารดา

องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัย

จากผลการศึกษานี้ ทิศทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในคัมภีร์จามเทวีวงศ์ พบว่า คัมภีร์จามเทวีวงศ์เป็นทั้งพงศาวดาร ประวัติศาสตร์ และตำนานพระพุทธศาสนา ส่วนหนึ่งเกิดจากการที่ผู้แต่งเป็นพระภิกษุและมีความชำนาญในพระพุทธศาสนา เนื้อหาจึงสอดคล้องแนวคิดทางพระพุทธศาสนาไปมาก แต่จะว่าเป็นคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาโดยตรงนั้นก็ไม่ได้ตรงเสียทีเดียว เพราะความที่มีการเชื่อมโยงกับพระพุทธศาสนาแต่เนื้อหาสาระยังมีลักษณะเป็นนิทานพื้นบ้านปะปนอยู่มาก จึงมีลักษณะเป็นพุทธนิทาน เป็นเรื่องเล่าอิงเนื้อหาทางพระพุทธศาสนามากกว่าเป็นเนื้อหาเชิงพุทธโดยส่วนเดียว อย่างไรก็ตาม หลักธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์จามเทวีวงศ์นั้นยังเป็นหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ถูกต้องตามพระไตรปิฎก ไม่มีความขัดแย้งกัน เช่น หลักทศพิธราชธรรม หลักกตัญญู เป็นต้น

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะทั่วไป

จากผลการศึกษา พบว่า แนวคิดทางด้านพระพุทธศาสนาในคัมภีร์จามเทวีวงศ่นั้นเป็นแนวคิดทางด้านพุทธนิทานเป็นส่วนใหญ่ มีกลิ่นอายของศาสนาพราหมณ์และวัฒนธรรมท้องถิ่นปะปนอยู่มาก การอ้างอิงถึงพระพุทธศาสนาส่วนใหญ่เป็นการสร้างความศักดิ์สิทธิ์ให้แก่อาณาจักร เป็นการเพิ่มความเชื่อมั่นและความภาคภูมิใจในดินแดนของตน จึงควรมีการศึกษาให้ละเอียดลงไปในแต่ละต้นทางพุทธศาสนาเพื่อตรวจสอบกับข้อเท็จจริงในพระไตรปิฎกเพื่อให้เกิดความถูกต้องในวงวิชาการต่อไป

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

ควรศึกษาอิทธิพลทางด้านประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม สังคมการเมือง และภูมิหลังของการแต่งคัมภีร์จามเทวีวงศ์ เพื่อให้ทราบถึงวัตถุประสงค์ที่แท้จริงของการแต่งคัมภีร์เล่มนี้ และเพื่อให้เห็นความสัมพันธ์ของศาสนาและความเชื่อในสังคมสมัยนั้นอย่างแท้จริง

แหล่งอ้างอิง

- ธีรพัฒน์ พูลทอง. (2560). ราชธรรมในจามเทวีวงศ์ : ความสัมพันธ์กับการสร้างบารมีเพื่อเป็นพระอินทร์. *วารสารไทยศึกษา*, 13(2), 99-122.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2543). ประณามพจน์หนังสือ. *วารสารมติชนสุดสัปดาห์*, 25(1308), 33.
- ประคอง นิมมานเหมินท์. (2517). *ลักษณะวรรณกรรมภาคเหนือ*. กรุงเทพฯ: กรุงเทพมหานครพิมพ์.
- ประคอง นิมมานเหมินท์. (2555). *จามเทวีวงศ์ในฐานะเรื่องเล่าเชิงพระพุทธศาสนา* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พิทักษ์อักษร.
- พระมหาสายัญ ศรีอ่อน. (2550). *ประณามคาถาและนิคมคาถาในวรรณคดีบาลี: แนวคิดรูปแบบและภาษา*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย).
- พระศรีธรรมโสภณ. (2557). *จามเทวีวงศ์ พงศาวดารนครทริภุญชัย*. ลำพูน: ธีรพัฒน์พิมพ์.

สรุป

การศึกษาแนวคิดทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในคัมภีร์จามเทวีวงศ์ เป็นการนำเสนอแนวคิดทางพระพุทธศาสนาที่มีอิทธิพลต่อการสร้างบ้านแปงเมืองทริภุญชัย เนื่องจากคัมภีร์จามเทวีวงศ์มีความโดดเด่น 2 ประการ คือ แต่งด้วยภาษาบาลี และผู้แต่งเป็นพระภิกษุ ทำให้คัมภีร์จามเทวีวงศ์เป็นทั้งพงศาวดาร ประวัติศาสตร์ และวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาควบคู่กันไปด้วย แต่จากการศึกษาพบว่า แนวคิดทางพระพุทธศาสนาในคัมภีร์จามเทวีวงศ์นั้นเป็นการเชื่อมโยงข้อมูลทางพระพุทธศาสนาให้เข้ากับเหตุการณ์บ้านเมือง ส่วนหนึ่งเพื่อสร้างความศักดิ์สิทธิ์เสริมความสำคัญของเมืองทริภุญชัย โดยใช้แนวคิดทางพระพุทธศาสนาเป็นตัวเสริมอย่างไ้ก็ตาม ผู้แต่งได้นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาสอดแทรกไว้อย่างแยบยล ทั้งหลักธรรมสำหรับการปกครองบ้านเมือง และหลักธรรมสำหรับการดำเนินชีวิต

- เพ็ญพิตรา แสงสุข. (2561). *ศิษย์วิเคราะห์หลักพุทธจริยธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมจามเทวีวงศ์*. (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย).
- วรรณธิดา วิระวรรณ. (2557). *ประณามบทในวรรณคดีไทย*. (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศิลปากร).
- ศิลปากร. (2510). *จามเทวีวงศ์*. กรุงเทพฯ: มิตรนราการพิมพ์.
- สดุภณ จังกาจิตต์. (2551). *จามเทวี : วรรณกรรมที่ถูกลืม*. กรุงเทพฯ: โอเอสพรีนติ้งเฮ้าส์.
- สุพรรณ ณ บางช้าง. (2529). *วิวัฒนาการงานเขียนภาษาบาลีในประเทศไทย: จารึก ตำนานพงศาวดาร สำนัประภาศ*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.
- แสง มนวิฑูร. (2540). *ชินกาลมาลีปกรณ์*. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.